RAZVIJANJE KOMPETENCIJA ZA DEMOKRATSKU KULTURU U DIGITALNOM DOBU

Strateški dokument

Razvijen uz učešće Jermenije, Belorusije, Bugarske, Hrvatske, Češke, Rumunije i Srbije u okviru projekta "Demokratska kultura u akciji – Demokratske kompetencije u digitalnom dobu", koji su podržali EU/Zajednički program Saveta Evrope "Ljudska prava i demokratija u akciji".

Human Rights and Democracy in Action

Funded by the European Union and the Council of Europe

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Implemented by the Council of Europe

Ova publikacija je nastala uz finansijsku podršku Evropske unije i Saveta Evrope. Stavovi izneti u ovom delu isključivo su mišljenje autora i ne odražavaju nužno zvaničnu politiku Saveta Evrope.

Sva prava se zadržavaju. Nijedan deo ove publikacije ne sme se prevesti, reprodukovati niti prenositi u bilo kojem obliku ili na bilo koji način, elektronski (CD-Rom, internet, itd.) ili mehanički, uključujući fotokopiranje, snimanje, kao i bilo koji sistem čuvanja ili pristupa podacima bez pismenog odobrenja Uprave za komunikacije (Directorate of Communication (F-67075 Strasbourg Cedex ili publishing@coe.int).

© Savet Evrope,
Oktobar 2017.

Razvoj kompetencija za demokratsku kulturu u digitalnom dobu – Strateški dokument

Uvod

Ovaj dokument je nastao u okviru projekta "Demokratske kompetencije u digitalnom dobu", koji je kofinansiran od strane Saveta Evrope i Evropske komisije i realizovan od decembra 2016. do septembra 2017. godine od strane organizacija iz Jermenije, Belorusije, Bugarske, Hrvatske, Češke Republike, Rumunije i Srbije (navedene ispod u abecednom redu)[1]:

- Akademija postdiplomskog obrazovanja (www.academy.edu.by) – Belorusija
- Antikompleks (koordinator projekta) (www.antikomplex.cz) – Češka Republika
- Centar za obrazovne politike (www.cep.edu.rs) – Srbija
- Forum za slobodu u obrazovanju (www.fso.hr) – Hrvatska
- Fondacija otvorenog obrazovnog centra (https://wiser.directory/organization/open-education-centre-foundation/) – Bugarska
- Rumunska asocijacija za međunarodne odnose i evropske studije (www.rise.org.ro) – Rumunija
- Unija školskih centara – Unija pravnih lica (www.dkm.am) – Jermenija, u saradnji sa Kavkaskim istraživačkim resurs centrom (www.crrc.am) – Jermenija.

Dokument ima za cilj usmeravanje zagovaračkih aktivnosti i aktivnosti nevladinih organizacija (NVO) koje rade u oblasti obrazovanja, ali je takođe relevantan za sve zainteresovane strane uključene u formalno i neformalno obrazovanje, uključujući političare, rukovodioce, nastavnike, stručnjake za obrazovanje nastavnika i stručnjake za razvoj kurikuluma.

Zasnovan je na 1) pregledima promišljanja o demokratskim kompetencijama i informaciono-komunikacionom tehnologijama (IKT) u obrazovnim sistemima i praksama različitih zemalja, kao i na 2) rezultatima fokus grupa o tome kako su digitalno doba i njegove specifičnosti percipirane od strane edukatora[2] i mladih u zemljama učesnicama. Iskoristili smo znanja stečena na interaktivnim radionicama posvećenim mladim ljudima u digitalnom dobu i novoj ulozi edukatora u ovoj oblasti. Ono što je u celom procesu naučeno odražava se i u SWOT analizi[3],

[1] Nazivi organizacija učesnica na engleskom: Academy of Postgraduate (Postdiploma) Education – Belarus, Antikomplex – (project coordinator) - Czech Republic, Centre for Education Policy – Serbia , Forum for Freedom in Education – Croatia, Open Education Centre Foundation – Bulgaria, Romanian Association of International Relations and European Studies – Romania, Union of School-Centres - Union of Legal Entities – Armenia, in cooperation with the Caucasus Research Resource Center – Armenia.

[2] Termin edukator je prevod na sprski engleske reči „educator", koji obuhvata učitelje, nastavnike, pedagoge, itd.

[3] Analiza snaga, slabosti, prilika i pretnji (eng. Strenghts, Weaknesses, Oportunities and Threats)

ključnim pretpostavkama i strateškim pravcima ovog dokumenta. Za više informacija pogledajte web stranice partnera (navedene iznad).

Kontekst i definisanje problema

Na osnovu prethodnog rada na temu Obrazovanja za demokratsko građanstvo, Obrazovanja o ljudskim pravima i Interkulturalnog obrazovanja, Savet Evrope je u decembru 2013. godine započeo izradu Referentnog okvira kompetencija za demokratsku kulturu[4], čija je okosnica novi model kompetencija koji uključuje vrednosti, stavove, veštine i znanje i kritičko razumevanje koje su potrebne građanima da aktivno učestvuju u demokratskom i kulturološki raznolikom društvu kao i da doprinesu razvoju demokratske kulture.

U završnoj deklaraciji koju je u aprilu 2016. godine u Briselu usvojila Stalna konferencija ministara obrazovanja Saveta Evrope, ministri su pozvali Savet Evrope da nastavi izradu Referentnog okvira kompetencija za demokratsku kulturu i da pomogne državama članicama u ispitivanju i primeni okvira u svojim nacionalnim obrazovnim sistemima, u dijalogu sa obrazovnom zajednicom.

Današnja društva u Evropi i širom sveta su čvrsto oblikovana širokim pristupom internetu, što omogućava građanima ne samo da imaju pristup ogromnoj i ponekad zbunjujućoj količini informacija, već da se na različite načine u digitalnom svetu povezuju između sebe i stupaju u interakciju sa predstavnicima javnih institucijama i sa akterima iz civilnog društva.

Ovaj dokument se fokusira na to kako pružaoci obrazovnih usluga treba da adresiraju odnos između kompetencija za demokratsku kulturu (KDK, eng. CDC) i digitalnog doba, kao i na to šta treba da bude urađeno za razvoj kompetencija za demokratsku kulturu, s obzirom na kontekst digitalnog doba.

SWOT analiza

U okviru projekta su sakupljeni i analizirani podaci o načinu na koji se KDK i IKT odražavaju u politikama, nastavnim planovima i programima i obrazovnim praksama u zemljama učesnicama. Nalazi otkrivaju različitost situacija i otvorenih pitanja, ali i niz zajedničkih tačaka, koji se ogledaju u SWOT analizi prikazanoj ispod:

[4] www.coe.int/competences

Snage	Slabosti
Većina KDK (iako nisu označene kao takve) već su uključene u nastavne planove i programe, ili kao međupredmetni obrazovni ciljevi, ili u okviru određenih predmeta, poput građanskog vaspitanja i društvenih premeta. Različite zemlje imaju iskustva u korišćenju „učenja orijentisanog na učenika“ (eng. Learner-centred), interaktivnih metoda, kao što su one inspirisane materijalima Saveta Evrope o Obrazovanju za ljudska prava i Obrazovanju za demokratsku kulturu, Projekat Građanin, itd. Većina mladih ljudi su "digitalni domoroci"[5] i korišćenje IKT-a je deo njihovog svakodnevnog života. Nivo njihovih znanja i veština povezanih sa digitalnim svetom je često veoma visok, uglavnom viši od onog koji poseduje nastavnik.	Nastavni planovi i programi i nastavna praksa često se fokusiraju na znanje i izjave o vrednostima, a manje na stvarni razvoj vrednosti, stavova, veština i kritičkog razumevanja. U nekim zemljama školska inspekcija insistira na poštovanju propisanog kurikuluma i administrativnih zahteva i ne pruža podršku školama i nastavnicima neophodnu za suočavanje sa izazovima. U takvim kontekstima, tražiti od nastavnika da se usredsrede na razvoj KDK može dovesti do percepcije da će imati dodatni posao i dodatno administrativno opterećenje. Školska stvarnost i nastavni proces često se odvajaju od realnog života, oslanjajući se na zastarele udžbenike, a obrazovni sistem ne uzima u obzir novu digitalnu stvarnost kao deo života i stoga kao element koji se reflektuje i razmatra u nastavi i procesima učenja. Nedostatak informacija ili površno razumevanje (određenih) komponenti KDK modela. Razlike između škola u istom obrazovnom sistemu i između različitih zemalja u pogledu pristupa IKT i kompetencijama nastavnika vezanim za IKT (koji su "digitalni imigranti") i učenika. Često je ograničen pristup IKT-u prisutan u školama, sa fokusom na nastavu o (a ne kroz) IKT i fokusom na zaštiti, sigurnosti i bezbednosti (npr. sajber-maltretiranje,

[5] Termin koji se koristi za osobe i generacije koje su rođene i rasle u doba digitalnih tehnologija te koriste računare i internet od ranog uzrasta (termin suprotnog značenja je „digitalni imigrant“, tj. osobe i generacije koje su odrasle pre nego što su digitalne tehnologije postale široko rasprostranjene).

	zloupotreba, zavisnost od interneta). Nastavnici često doživljavaju nelagodu u odnosu na internet prostor koji je za njih neistražena teritorija. Ograničeno iskustvo škola sa koherentnim pristupom cele škole ovom pitanju i težnja škola da pitanja koja se odnose na KDK prepuste društvenim i humanističkim naukama.
Prilike	Pretnje
Nedavne javne rasprave u vezi sa lažnim vestima i manipulacijama putem društvenih mreža pokrenule su pozive školama da osnaže mlade ljude neophodnim kompetencijama kako bi mogli da se odupru manipulaciji na internetu. NVO su aktivne u zagovaranju i kampanjama za podizanje svesti, pružaju širok spektar obuka, nastavnih materijala, kao i edukativnih programa za škole, nastavnike, studente i roditelje. Materijali Saveta Evrope, uključujući Referentni okvir KDK i obrazovne resurse, kao i one proizvedene u okviru „Kampanje protiv govora mržnje na internetu" i projekta „Živeti demokratiju"[6].	Tehnologije i aplikacije se stalno razvijaju i menjaju. Neke nestaju, dok se nove pojavljuju na način koji je nemoguće predvideti. Roditelji su delimično za korišćenje IKT u nastavnom procesu, a delimično su i protiv, ali su u oba slučaja veoma glasni. Često postoji nedostatak komunikacije između roditelja i edukatora u vezi sa izazovima koje nosi prisustvo dece na internetu. Društveni status, nivo plata i nepravedna očekivanja sa različitih strana ograničavaju samopouzdanje nastavnika i motivaciju za izgradnju svojih profesionalnih kapaciteta.

Glavne pretpostavke

Napredak tehnologije je stvarnost koja ne može da se zaustavi i koja mora da bude prihvaćena i adresirana kao deo svakodnevnog života i koja se može posmatrati kao izazov za obrazovanje, ali i kao prilika. Za decu i mlade, internet i društveni mediji su jako bitan deo njihovih života. Prema međunarodnim istraživanjima, veoma veliki broj tinejdžera koristi neku vrstu društvenih medija i ima profil na društvenoj mreži[7].

[6] www.coe.int/competences, www.coe.int/edc, www.coe.int/nohate, www.nohatespeechmovement.org , www.living-democracy.com

[7] Na primer, dokazano u studiji – Being young in Europe today – digital world (Eurostat, 2014) (na srp. Biti mlad u Evropi danas – digitalni svet)

Iako najčešće smatramo da postoje dva različita sveta, stvarni svet i digitalni svet, neretko suprotstavljeni, mladi ljudi zapravo žive u jednom svetu koji obuhvata i onlajn i oflajn stvarnosti. Ako obrazovanje postaje delotvornije i smislenije onda kada uzme u obzir stvarni život i elemente realnosti koji su bliski učenicima, to znači da obrazovanje takođe treba da uzme u obzir i onlajn stvarnost.

Postoji dvosmeran odnos između KDK i digitalnog sveta.

Sa jedne strane, s obzirom da ljudi interaguju međusobno kao i sa različitim izvorima informacija u onlajn okruženju, KDK su neophodni u digitalnom svetu u istoj meri u kojom su potrebni i u stvarnom svetu. Iste vrednosti, stavovi, veštine, znanje i kritičko razumevanje su neophodni kako bi pozitivno komunicirali sa drugim pojedincima, učestvovali u grupama i dali smisao informacijama i idejama u onlajn okruženju.

Sa druge strane, onlajn deo života može predstavljati vrednu priliku koja doprinosi razvoju KDK. Statistika[8] pokazuje da mladi koriste internet više od drugih starosnih grupa za vršenje određenih građanskih aktivnosti, kao što su: interakcija sa javnim organima; dobijanje informacija sa web stranica javnih organa; učešće u onlajn javnim konsultacijama o različitim građanskim i političkim pitanjima itd. Štaviše, ovaj onlajn angažman bi mogao stimulisati mlade ljude da se uključe i u građanske aktivnosti koje se dešavaju u stvarnom životu.

Dakle, KDK su potrebne za i razvijaju se kroz život u digitalnom svetu.

Cilj bi trebalo da bude da deca i mladi razviju svoje KDK, a ne da samo imaju znanje o KDK. Moraju da nauče kako da reaguju na različite offline i onaljn situacije adekvatno i delotvorno.

Strateški pravci

1. Osnaživanje edukatora: promene u načinu razmišljanja i izgradnja kapaciteta

    a. Svest i tačne informacije o KDK za edukatore

    Edukatore je potrebno podržati da razumeju značenje svih dvadeset elemenata KDK modela, kao i da postanu svesni potencijala koji Referentni okvir KDK ima za obrazovanje.

    Neki od elemenata KDK okvira imaju jasno i neposredno značenje. Drugi pak predstavljaju koncepte društvenih nauka koji su manje poznati izvan uskog kruga stručnjaka, dok neki elementi koriste zajednički jezik ali imaju specifično značenje

[8] Dokument Eurostat-a: Proportion of people who use the internet for civic activities. (na srp. Udeo ljudi koji koriste internet za građanske aktivnosti)

koje proizilazi iz konteksta. Da bi se izbegao nesporazum, edukatori treba da poznaju značenje svake od kompetencija za demokratsku kulturu i da umeju da na osnovu toga povežu sa posmatrano ponašanje učenika sa elementima iz opisa kompetencija (KDK okvirom).

Edukatori moraju postati svesni da već implementiraju mnoge elemente KDK okvira i da će možda biti potrebno samo da prilagode neke aspekte svoje trenutne prakse, pri čemu će im KDK okvir biti resurs, a ne dodatni teret u već ionako zahtevnom i često teškom radnom okruženju.

b. Perspektiva obrazovnog procesa „učenja orijentisanog na učenika"

Ako se obrazovni proces posmatra kao fokusiranje ne na akumulaciju prethodno stečenog znanja, već na razvijanje kompetencija i podršku učenicima da izgrade sopstveno shvatanje sveta, onda bi obrazovni proces trebalo da naročito bude u vezi sa životnim iskustvima učenika. Posledično, edukatori bi trebalo da približe proces učenja stvarnom životu dece i mladih, i samim tim da uključe i aspekte koji se tiču njihovih iskustava u digitalnom svetu.

Obrazovni proces bi takođe trebalo da ceni i koristi kompetencije koje su deca i mladi stekli putem informalnog učenja u onlajn okruženju ili kroz učešće u neformalnim obrazovnim aktivnostima vezanim za IKT. Mladi su sve više naviknuti na učenje istražujući novu alatku ili koristeći različite onlajn tutoriale. Ovo je zapravo dokaz autonomnih veština u učenju koje je potrebno priznati i ohrabriti u školskom kontekstu, zajedno sa veštinama kritičkog razmišljanja kako bi se razvila sposobnost identifikacije pouzdanih i validnih izvora učenja.

Međutim, to takođe znači da učenici treba da budu svesni da i offline mogu koristiti kompetencije stečene u onlajn okruženju, uključujući i one vezane za demokratsko učešće. Takođe bi trebalo da budu svesni da "klik aktivizam" nije dovoljan i da je potrebno stvarno učešće u stvarnom životu.

c. Nastavnik kao facilitator učenja

Potrebno je da se nastavnici osećaju sigurno u ulozi u kojoj ne moraju nužno da znaju više od svojih učenika. Kao "digitalni domoroci", normalno je da mladi brzo uče kako da koriste razne nove IKT alate. Naravno, dobro je da nastavnici kontinuirano razvijaju svoje IKT veštine, ali nije neophodno da u potpunosti drže korak sa svojim učenicima. Čak i bez visokog nivoa IKT veština, nastavnici mogu pronaći načine da IKT kompetencije koje mladi poseduju uvedu u proces učenja kao vredan resurs i omoguće im da doprinesu razvoju KDK.

Nove obrazovne strategije, inspirisane neformalnim obrazovanjem, mogu da se razviju na osnovu korišćenja interneta i mobilnih uređaja koje učenici poseduju. Takođe, mnoge obrazovne aktivnosti na koje su edukatori naviknuti mogu da se prilagode uzimajući u obzir digitalni svet.

Edukatore treba podržati u prihvatanju stava da se dijalog, zasnovan na poštovanju i poverenju, može uspostaviti sa učenicima na obostranu dobrobit. Prihvatajući ulogu facilitatora učenja, edukatori takođe pomažu učenicima da razviju autonomne veštine učenja i kritičko razumevanje.

d. Pristup treninzima i edukativnim materijalima

Kako bi mogli da ispune ulogu fasilitatora i da u procesu učenja posvete odgovarajuću pažnju iskustvima učenika u onlajn okruženju, nastavnicima je potreban pristup obukama i materijalima za podršku, poželjno na njihovom maternjem jeziku.

Obuka može da uključi primere nekih od načina na koje se različiti IKT alati mogu koristiti za razvoj KDK-a, ali nastavnicima nije potrebna opširna obuka za nove onlajn aplikacije koje će verovatno da zastare u roku od nekoliko meseci. Nastavnici moraju da se osećaju sigurno i samopouzdano u svojoj ulozi u digitalnoj eri kao i da razvijanjem sopstvenih kompetencija za demokratsku kulturu povećavaju svoj kapacitet za osnaživanje učenika.

2. Sveobuhvatan pristup cele škole: koherentan pristup i uključivanje svih aktera

Razvijanje KDK kroz IKT i razvijanje svesti o činjenici da su KDK relevantne i za onlajn okruženje ne treba prepustiti izolovanim aktivnostima koje obavljaju nastavnici građanskog obrazovanja i IKT. Ne postoji potreba za dodavanjem posebnog predmeta o "digitalnom građanstvu", ali je ključno da svi nastavnici zaista prihvate da se svet promenio i da obrazovanje ne može da ostane izolovano u kuli od slonovače.

Da bi bio delotvoran, takav pristup bi trebalo da se primeni kroz sve predmete. Nastavnici bilo kog predmeta mogu da doprinesu razvoju KDK dok se istovremeno pozivaju na digitalni svet. To ne znači da je potrebno da se sve menja, već je u pitanju otvaranje novih mogućnosti nastavnicima i učenicima da koriste IKT u školama, nastavi, učenju i ocenjivanju. Na primer, testovi se mogu raditi i putem određenih aplikacija ili web sajtova. Na raspolaganju su različiti onlajn alati i platforme za razmenu podataka koji se mogu koristiti u tu svrhu. Vannastavne aktivnosti treba takođe planirati na koherentan i integrisan način kako bi uzeli u obzir potencijal IKT

za razvoj KDK. Da bi se to postiglo, neophodna je saradnja između nastavnika i podrška uprave škole.

Škole takođe mogu doprineti razvoju KDK kroz IKT tako što bi organizovale demokratske procese koji podrazumevaju korišćenje IKT i promovisale demokratsko školsko okruženje. Ovo se takođe može odnositi na pitanja bezbednosti na internetu i adekvatnog ponašanja na internetu.

Dodatno, druge zainteresovane strane treba da budu svesne posvećenosti koju škola ima u razvoju KDK putem IKT i od njih treba tražiti da podrže ovaj proces.

Podrška roditelja je od suštinskog značaja za uspeh a to znači da je potrebno uložiti odgovarajući napor da se osigura da roditelji shvate šta je to što škola nudi i da se otklone otpor i strah koji neki roditelji imaju. Neki roditelji takođe mogu da imaju aktivnu ulogu u podršci, na primer, projektnih aktivnosti vezanim za KDK i IKT.

Dragoceni doprinos može doći i od strane volontera koji su ujedno i stručnjaci za IKT, nevladinih organizacija koje se bave različitim socijalnim pitanjima, pružalaca neformalnog obrazovanja ili lokalnih vlasti koje konsultuju građane o lokalnim pitanjima koristeći IKT.

3. Politike, stručno-pedagoški nadzor i evaluacija promovisanja razvoja KDK-a putem IKT-a

Podrška zakona i obrazovnih politika u svakoj zemlji je suštinska osnova za uspešnu primenu KDK kroz IKT. To ne znači nužno promene u nastavnom planu i programu. Mnogo se može uraditi u okviru postojećeg kurikuluma s odgovarajućom podrškom, osposobljenim nastavnicima i garancijom da će administrativno opterećenje nastavnika i škola biti minimalno.

Često, jednostavni školski propisi u vezi sa pristupom internetu, mogućnostima korišćenja IKT i pristupom različitim IKT alatima mogu da naprave veliku razliku i da ohrabre i nastavnike i učenike da se bave potencijalima koje digitalni svet ima za razvoj KDK-a.

Stručno-pedagoški nadzor i procedure za spoljašnje vrednovanje rada nastavnika i škola moraju da podrže razvoj KDK-a i da prepoznaju napore u razvijanju KDK-a u odnosu na digitalni svet.

Savet Evrope je vodeća organizacija za ljudska prava na kontinentu. Obuhvata 47 država članica, od kojih su 28 članice Evropske unije. Sve države članice Saveta Evrope potpisale su Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, sporazum čiji je cilj zaštita ljudskih prava, demokratije i vladavine prava. Evropski sud za ljudska prava nadgleda primenu Konvencije u državama članicama.

www.coe.int

Evropska unija predstavlja jedinstveno ekonomsko i političko partnerstvo 28 demokratskih zemalja. Cilj joj je mir, prosperitet i sloboda za više od 500 miliona građana u pravednijem i sigurnijem svetu.
Da bi se to ostvarilo, države EU su uspostavile organe za vođenje EU i usvajanje zakonodavstva. Glavni su Evropski parlament (zastupa građane Evrope), Savet Evropske unije (zastupa nacionalne vlade) i Evropska komisija (zastupa zajednički interes EU).

http://europa.eu

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE